

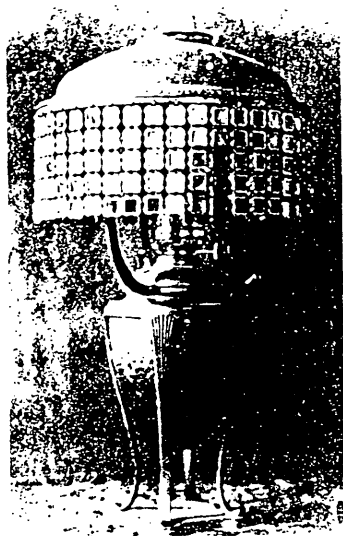
vigasztaló metafizikák

Fejér Ádám

Sém és Hám

*értelmiségi hivatástudat meg polgári
tisztesség egykor és napjainkban
avagy*

hogyan lehet köze a szociológiának az egzisztencializmusnak

Noé fiai ők, az igazi emberé, aki háza népével meg a bárkába vitt állatokkal egyetemben az összes többi ember közül egyedül élte túl a Vízözönt, s akinek az Úr, őt magát és fiait megáldva, megígérte, hogy nem lesz többet Vízözön, hogy "soha ezután el nem vész Özönvíz miatt minden test, és soha nem lesz többé Özönvíz a földnek elvesztésére". A fiak között különbséget nem a Vízözön tett, hiszen azt egymással, apjukkal meg a bárka többi lakójával együtt vészelték át, hanem az a különös eset, amelyben Hám nem "tudta", mit kell tennie, s emiatt helytelenül cselekedék, s amelyben Sém ezzel szemben "tudta", mi a helyénvaló, és azt a szükséges pillanatban meg is cselekedte. Az történt, hogy a Vízözön után apjuk, Noé "földművelő kezdte lenni, és szőlőt ültete. És ivék vala a borból, s megrészegedek, és meztelen vala sátra közepén. Hám pedig, Kánaánnak atyja meglátá az ő atyjának meztelenségét, és hírül adá künnlevő két testvérének. Akkor Sém és Jáfet ruhát ragadván, azt mindketten vállokra veték, és háttal menve takarák be atyjok meztelenségét. Hogy felserkene Noé mámorából, és megtudá, amit vele az ő kisebbik fia cselekedett vala, monda: Átkozott Kánaán! Szolgák szolgálja legyen atyja fiai között. Azután monda: Áldott az Úr, Sémnek Istene, néki legyen szolgálja Kánaán."

Mi az, amit Hám nem "tud", amit tenni elmulaszt, s ami miatt őt apja megátkozta, és mi az, amit Sém "tud", amit idejekorán megtesz és amiért Noé Sémnek Istenét áldottnak mondja? Hámot, a "tapasztalatlanabb", az igazságot kevésbé vállaló és emiatt apjának, az igaz embernek örökébe lépni kevésbé képes és kevésbé méltó kisebb fiút tetteiben az élet szeretete, a természetnek a dolgokból kiolvashatónak vélt rendje kormányozza, s ezért természetesnek találja, hogy atyja a szőlő ízletes levétől kellemes bódulatba esett, vagyis a bortól megrészegeedett, hogy önkívületi állapotában fiai előtt meztelenségét feltárta, s ezáltal számukra megnehezítette benne magában Isten választott emberét, az igaz, tökéletes férfiút látni, azt az embert, akinek kedvéért az Úr az egész emberiségnek megkegyelmezett. És hasonlóképpen természetesnek, a benne ható életszeretet jegyében elfogadhatónak találja Hám azt is, hogy ő, a

fiú e megbotránkoztató látványban gyönyörködjön, hogy életkedvét fölpezsdítő, kíváncsiságát felkeltő élményét testvéreivel megossza, s hogy a látottakról beszélve atyja szégyenét megsokszorozza. Sém, a "tapasztaltabb", az igazságot vállaló, atyjához valóban méltó fiú ezzel szemben úgy tartja helyesnek, ha kíváncsiságát, az élmények iránti természetes vágyát korlátozza, ha a helyzetet — annak kétségtelen természetessége ellenére — sem találja normálisnak, ha az élet teremtetten megbotránkoztató helyzettel szemben az igazság mint norma pártjára áll. Sém és leszármazottai, a sémiták, olyan Istent szolgálnak, akinek igazsága túlmutat az élet és a természet közvetlen, mindenki számára kézzelfogható érdekein, és akinek szolgálata a többiektől őket megkülönbözteti, kiválasztottakká teszi; Hám és leszármazottai, a hamiták meg a kánaániták pedig olyan isteneket — Baált, Mammont, vagy az "aranyborjút" — választanak, akik híveiket az igazság iránt közömbösen a termékenység, a gazdagság áldásában, evilág javaiban részesítik.

Bár a hivatástudattal rendelkező értelmiségi és az érdekeitől vezetett polgár közötti eltérés sehol máshol nem mutatkozik meg a Bibliához hasonlítható nyerselességében, s bár az a kíváncsi, hogy ez a különbség sohasem **XVII. A camp fémjelen ott az extravatessen ki ilyen nyilvánvalóan, gancia szelleme. Camp az a nő, aki három ennyire szemmel láthatóan, millió tollból készült ruhában jár.**

mégis azt kell mondanunk, hogy az értelmiségi és a polgári mentalitás közötti különbség valóban ekkora, és feltétlenül szükséges, hogy mi, Noé fiai, Sém és Hám leszármazottai különülésünk mértékéről, mélységéről, törekvéseink gyökeresen eltérő voltáról létünk végső alapjainak közössége ellenére is mindig tudjunk. Ez a körülmény a bibliai történetek mélyértelműségére, elevenségére és időszerűségére figyelmeztet, arra, hogy a Bibliát ne csupán a teista vallás tételeinek hivatkozási alapjaként kezeljük, és ne is csak a művelődéstörténet egyik dokumentumát lássuk benne, hanem kultúrtörténeti tájékozódásunk első számú, legfontosabb forrását, amely emberlétünkben való kiigazodásunkat, és a világról való minden tudásunknak, magának a tudománynak a hitelesítését is biztosítja. A bibliai történetek kultúrtörténeti értelmezése, értelmük intellektuális kifejtése annak mértékében válik szükségessé és lehetségessé, ahogyan az egykor vallási alapítású kultúra hagyományos formái felbomlanak, ahogyan a Bibliának a vallási tételek által közvetített szabályozó hatása, gondolkodásunkat és magatartásunkat irányító jótékony jelenléte megszűnik, úgymond korszerűtlenné válik. Polgár és értelmiségi viszonyáról, feloldhatatlan ellentétük mibenlétéről, értelméről semmi más nem tájékoztathat minket, mint Sém és Hám története, nevezetesen a Biblia, hiszen az emberlét normális arányait időközben szem elől tévesztő, a kultúráról megfélemező,

rövidlátóan, pragmatikusan "polgárivá" váló tudomány — a filozófia, a szociológia, a történetírás — e kérdést eleve elfogultan, egyoldalúan kezeli.

Egyszerűen arról van szó, hogy természet és norma, evilág egymással ütköző dolgainak és az ellentétek egységeként felfogott, a hozzájuk képest transzcendens igazságnak a kettősségét mint az emberlétet alapvetően meghatározó szempontot soha máskor nem élte át, nem értette meg az emberiség olyan mélyen, annyira áthatóan mint a bibliai időkben, s nem nézett szembe olyan következetességgel azzal a ténnyel, hogy ebben a helyzetben az ember elkerülhetetlenül választani kényszerül, szabad akarata szerint vagy a dolgokat, vagy az igazságot, vagy az életet vagy az igazsághoz rendelt létet tartja fontosabbnak. E következetesség akkoriban azzal járt, hogy Sém leszarmazottja, az értelmiségi Hám leszarmazottját, a polgárt mint hamitát, vagy kánaánitát más nép fiának, idegennek tartotta, magát pedig kiválasztottnak, a többiektől Isten által megkülönböztetettnek.

Sém fiainak igazsága, az értelmiségi szellemi értelemben arisztokratikus pozíciója azonban a bibliai időkben nem vált ideologikussá, valamely hatalmi helyzet igazolójává, erőszakos megtartásának hazug eszközévé. Nyilván erre utal a Biblia szövege, amikor azt mondja, hogy Kánaán fiai nem Sémnek, hanem Sém Istenének válnak szolgálivá. Nemcsak azért van ez így, mert a semita az ősapa által ugyan kiátkozott s neki alárendelt testvért változatlanul testvérének tartotta, hanem mert az általa képviselt igazságnak, saját kiválasztottságának értelmét abban látta, hogy — mint az Úr Ábrahámnak mondotta volt — ebben az igazságban "a föld összes nemzetségei megáldatnak". Sém fia, az értelmiségi az igazságot nemcsak mint a maga igazát képviseli, ha azt tenné, ő maga is hamita, kánaánita, polgár volna, nem Ábrahám, Jákob és Izsák Istenét, hanem Baált vagy Mammont szolgálná, szerepe ezzel szemben éppen az, hogy "ha majd eljön az idők teljessége", ha a kultúrtörténet rendje szerint az lehetségessé válik, az igazságot minden nép, minden mentalitás számára elérhetővé, érthetővé tegye; lehetővé tegye azt, hogy benne, az általa arisztokratikusan képviselt igazság révén "megáldasson a föld összes nemzetsége".

A görögök, akiket a Biblia a "szigetlakók" elnevezéssel jelöl, és akikben Noé harmadik fiának, Jáfetnek a leszarmazottait látja, nem élezik ki érdek és igazság, polgár és értelmiségi ellentétét, kultúrájukat arra a hitre alapozzák, hogy ezen ellentét véges emberi eszközökkel, evilág határain belül elrendezhető. Jáfet alakja valóban jól szimbolizálja a görögség felfogását, hiszen a harmadik testvér egyfelől Sémmel együtt a termékenység formátlan, mértéktelen, "barbár" imádatát elutasította, másfelől az atya őt nem emelte ki, nem tette meg Sémmel ellentétben Hám

antagonistájává, a transzcendens, mindenható, morális Istenhez rendelt igazság szószólójává.

Sém, az arisztokratikusan hangolt értelmiségi és Hám, a polgár pozícióját egyetlen közösség, egyetlen társadalom keretein belül a keresztény kultúra kapcsolta össze, állította szembe egymással. A keresztény kultúrában az ókori zsidó társadalommal szemben és az antik görögséghez bizonyos értelemben hasonlíthatóan a közösség gazdagodásáról, anyagi javainak gyarapodásáról gondoskodni hivatott polgárság nem feledkezik bele mértéktelenül a tevékenységét lényegében meghatározó törekvésbe, hanem normális esetben elengedhetetlennek tartja a tisztas formák, a tevékenységét jótékonyan, hasznosan korlátozó határok betartását és elképzelhetetlennek bizonyos, egyébként az ő tevékenységén túlmutató elvek megsértését. Ugyanakkor az antik görög társadalommal szemben és némiképp a bibliai időkre emlékeztetően a keresztény kultúrában nem a polgár maga gondoskodik a mérték betartásáról, a társadalom rendjét megőrizni hivatott elvek érvényesüléséről, hanem az a vele szembeállított s — a múltat tekintve kétségtelenül — fölébe emelt arisztokratikus pozícióra vár.

A keresztény kultúra kialakulását, arisztokratikus és polgári mentalitás egybekapcsolását az magyarázza, hogy egyfelől a lét egyetemes, az élet és a természet jelenségein túlmutató szempontja időközben abban a görög kultúrában is tudatosult, amely a maga berendezkedését egyébként nem deklarálta a lét tapasztalatára alapította, másfelől pedig ekkorra már az a zsidó kultúra sem tarthatta magától távol a civilizáló, individualizáló polgári mentalitást, amely a maga intézményeit a léttapasztalást kizárólagosnak mutató arisztokratikus elvre alapította. Az európai kultúrát újjászervező, újraalapító keresztény berendezkedést ugyanakkor a lét fogalmának, problémájának intellektuális

kezelésén túl a léttapasztalat intellektuális kezelésének hiánya jellemezte. E két tényező együttesen azt eredményezte, hogy miközben a keresztény társadalom képes volt elismertetni arisztokratikus és polgári mentalitás kettősségének szükségességét, s miközben ezáltal a lét történelmi tapasztalásának időközben megakadó folyamatát megújította, vagyis az emberi együttélést ismételten a lét valóban szilárd alapjaira helyezte, a léttapasztalás rögzítésére, megszólaltatására hivatott arisztokratikus rétegek korrekt szerepbetöltését abszolút

módon nem garantálhatta, meg kellett azzal elégednie, hogy egyrészt maguk az arisztokratikus szerep betöltői mintegy saját használatra idealista kulcsban, tehát végeredményben létfelejtően

Gaudí hátborzongató-gyönyörű barcelonai épületeit nemcsak a stílusuk teszi camp-pé, hanem hogy lerí róluk — különösen a Sagrada Família Katedrálisról —, hogy egyetlen ember akarta elvégezni mind- azt, ami egyébként egy nemzedék, egy egész kultúra feladata.

fogalmazzák meg saját gondolkozásuk, tevékenységük vezérelveit, másrészt pedig ezen szerepbetöltés tárgyi, intézményi feltételeit a deklarált idealista elvekből le nem vezethető s nem kevésbé létfelejtő, materialista következtetéseket kiváltó intézkedésekkel biztosította, jóllehet e kétirányú megnyilvánulás eredőjeként a lét szempontját időlegesen, de csak időlegesen érvényesítette.

A zárt keresztény társadalomnak mint történeti képződménynek — a lényegéhez tartozó fogyatékosága miatt — el kellett buknia, s ez a bukás azzal vette kezdetét, hogy kétszáz évvel ezelőtt a polgár önmagát, az arisztokratikus kultúra önértésének hiányosságaitól megtévesztetten, az arisztokratikus szerep vállalására, a társadalom kizárólagos vezetésére alkalmasnak ítélte. Az idealista, a romantikus polgár éles szeműen és kíméletlenül leleplezte az arisztokratikus berendezkedésbe beépített ideologikus elemet, "hazugságot", és a lét egyetemes szempontjáról megfélekezve, korlátolt következetességgel annak radikális kijavítására vállalkozott. Amikor az eseményekre visszatekintünk, nincs jogunk a polgár tisztességében kételkedni, azt azonban nem minden keserűség nélkül állapítjuk meg, hogy ez a polgári tisztesség nem bizonyult és nem is bizonyulhatott elegendőnek a lényege szerint arisztokratikus értelmiségi szerepkör betöltésére, hogy a magát gyakran tragikus, heroikus színekben föltüntető polgár ebben az utóbbi kétszáz évben többnyire jó szándékka és jobb sorsra érdemes volta ellenére — igaz, ugyanakkor mindannyiunk okulására — gyakorlatilag gyalázatos komédiát produkált.

Az addigi arisztokratikus rendet megdőntő és szándéka ellenére végeredményben az európai kultúra időleges fölfüggesztését előidéző polgár, ez a testvérét, Sémét megtagadó Hám azonban mindazon kevésbé épületes dolgok ellenére, amelyek azóta vele és általa történtek, azt kell mondani, mégis a keresztény társadalom örököse maradt, amennyiben, mint említettük, nem fordult szembe barbár módon értékeivel, hanem azok érvényesítését programszerűen vállalta, noha a lét kérdéseit az élet szintjén nem igazíthatta el, és mint a magát elhamarkodottan önállóító bűvészinas, az általa valójában nem uralt erőket magára és világára katasztrofálisan rászabadította. Az élet szeretetétől vezetett, a maga természetes érdekeinek kielégítésére összpontosító, ám közben derék módon tisztességesnek maradni igyekvő polgár, aki — az egykor testvérét, Sémét támogató tekintélyek híján — az arisztokratikus értelmiségi szerepbetöltésnek immár kizárólag saját tisztességére hagyatkozva kívánt eleget tenni, a társadalom korábbi nyugalmit, stabilitását végképp elvesztegetve, az önfölszámoló romantikus polgári idealizmusban maga volt kénytelen szembenézni azzal a "hazugsággal", most már mint sajátos polgári képmutatással, amely a hagyománytól támogatott arisztokratikus rendnek a maga

korában hosszú időn át valódi hitet, kétségtelen magabiztosságot adott, s amely a társadalom egészének a kulturális léttapasztalás termékeny állapotát nyújtotta. A polgárnak fokról fokra be kellett látnia, hogy az arisztokrácia bírálata során tett ígéreteit legjobb szándéka ellenére sem lesz képes beváltani, hogy a korábbi "hazugsággal" az érzékeny és tiszta lelkek romantikus igazságát nem lesz módja szembeállítani, el kellett ismernie, hogy legnemesebb eszméi, ideái mögött is ott lappang valamely, a legjobb esetben is prózai, földhözragadt (ha nem éppen közönséges, alantas) ideológia, s hogy erejéből, szellemi lehetőségeiből az igazság képviselőjére, érvényesítésére nem, csupán történelmi szerepe árnyoldalainak bevallására mint őszinteségre futja. A polgári korszak arisztokratikus szerepbeöltéssel kísérletező polgára, miközben történelmi kudarcát őszintén bevallja, örök képmutatásra ítélten, mintegy saját magát is becsapja, kudarcát "világállapottá", afféle metafizikai fátummá hazudja, vagyis magát a fátum áldozatának mutatja abban az általa fölvezetett metafizikai világrendben, amelynek ő a főhőse, sőt az egyetlen hőse, s amely igen kényelmes módon nem tud Sémről, az igazságot mindenképp elé helyező, metafizikai kényszereket el nem ismerő, arisztokratikusan hangolt testvéréről, akit ő, a maga hámi szerepkörét kizárólagosnak akarván látni, ebből a világból kiiktatott.

Bármennyire megalapozatlan, eleve kudarcra ítélt vagy úgymond elhamarkodott volt is a polgár arisztokratikus szerepvállalása, bármennyire nem pótolhatta az igazság dolgaiba belekontárkodó Hám bátyját, Sémét, nem mondható, hogy történelmi kísérlete értelmetlen, fölösleges vállalkozás, valamiféle ostoba vagy éppen végzetes eltévelyedés lett volna, s még az sem kielégítő, ha abban úgynevezett történelmi szükségszerűséget, amolyan szükséges rosszat látunk, gödröt, amelybe nem lehetett nem beleesni, mert bármennyire hepehupásnak, viszontagságosnak is bizonyult, az mégis út volt, annak az útnak egy darabja, amely élet és igazság, Hám és Sém világának kiegyenlítéséhez, viszonyuk minden szempontból kielégítő elrendezéséhez vezet. A polgár kétévszázados kultúrtörténeti kalandja ugyanis, mint korábban a konkviztádorok hasonlóképpen nagyszabású földrajzi, civilizációs kalandjai, jóllehet nem kevésbé durván, erőszakosan és a kultúra kérdéseivel szemben nem kevésbé értetlenül, a kultúrtörténeti léttapasztalat intellektuális kezelésének a keresztény kultúrán belül még hiányzó föltételeit megteremtette. Mert amit az arisztokratikus rendet bíráló és elutasító polgár hazugságnak mondott, mégpedig az arisztokrata úgynevezett kiválasztottsága és annak megfelelő privilegizáltsága, vagyis az arisztokrata-polgár szerepmegosztás tekintélyelvű megmerevítése, intézményesítése, az nem csupán az addigi zárt keresztény társadalom szilárd alapját képezte, de egyben a léttapasztalás, a kultúrtörténeti tapasztalat

intellektuális kezelhetőségének legfőbb akadálya is volt, s mint ilyen, megérdemelte, hogy fölötte a történelem annak rendje és módja szerint kimondja az ítéletet. Amikor a kiválasztottság-elvek vitató és a kedvezményezettséget megszüntetni kívánó liberális gondolkodó azt követelte, hogy a társadalom minden tagja — tekintet nélkül arra, van-e, nincs-e hivatástudata — azonos életessellyel induljon, tehát a létigazság iránti elkötelezettség kérdésének fölvetését megelőzően mindenki polgár, polgár is legyen, tulajdonképpen olyan problémahelyzetet teremtett,

XIX. A *camp* olyan művészet, amely komolynak tette magát, de nem lehet komolyan venni, mert ahhoz "sok". elrendezése majd csak a kultúrtörténeti

léttapasztalat intellektuális kezelésének lehetővé tétele után lesz megoldható, hiszen az arisztokratikus-értelmiségi szerep betöltését, a feladatvállalás föltételeinek mérlegelését megelőzően (de meg kell hagyni, a kultúrtörténeti értelemteljesülés rendje szerint), már ekkor szabad individuális vállalás kérdésévé tette.

Ma, a polgári korszak végén, az egykori arisztokratikus berendezkedés végleges és teljes lebontását követően a kultúrtörténeti léttapasztalás intellektuális kezelésének, a kultúrtörténeti szerepbetöltés szabad individuális vállalás formájában való megújításának a tulajdonképpeni akadálya nem a tekintélyelvű kedvezmények intézményesített hatalma, hanem az életen, az érdeken túlmutató, az igazságra, a létre irányuló arisztokratikus-értelmiségi szerep létének, kívánatosságának, lehetőségének hol naívan tájékozatlan, hol makacsul ostoba, hol hisztériásan elszánt, hol körmönfontan ravasz és szándékosan értetlenkedő kétségbevonása. A helyzet világos: Hám, a polgár mint a végére ért polgári korszak botcsinálta kultúrtörténeti szereplője, aki testvérét, Sémet megtagadva, magát tőle függetlenítve, szerepébe végülis teljesen belezavarodott, tulajdonképpen nem érti azt, amit tett, azt pedig még kevésbé, ami vele történt. Szorong, kellemetlen helyzetében rémeket lát, és nem képes bevallani azt, ami ha nem is túl épületes, mint nagyon emberi, minden további nélkül bevallható. Ragaszkodik ahhoz a szerephez, amelyre rákényszerült, s amelyet nem kis mértékben magára kényszerített, és egyelőre nem sikerül belátnia, hogy a szerepkényszer megszűnt, a mindenekelőtt őt magát megkínzó helyzetnek — a körülmények örvendetes megváltozása miatt — ma már ő maga, az ő hisztériája az első számú vagy egyetlen főntartója. És végül nincs ereje elismerni, hogy történelmi szerepe, akármilyen is volt, végéhez ért, s ha jelenlegi kiemelt helyzetében önmagát nélkülözhetetlennek tartja, ha a jelenlegi helyzettel szemben semmiféle történelmi alternatívát nem lát, abban sem egyébként valóban elismerendő ítélőképességének, elemzőkészségének újabb bizonyítékát, hanem a hiteles

kultúrtörténeti tájékozódási képesség nyilvánvaló és eredendő hiányát, annak utolsó, csattanós megnyilvánulását kell fölismerni.

Történelem- és kultúratagadó korunk elsőszámú racionalista dogmája, hogy életérdekeink, praktikus kötődéseink határozzák meg gondolkodásunkat, hogy miután a dolgok mai állása szerint valóban — ki készségesen, önként, ki méltatlankodva, vonakodva, de — mindannyian polgárok és csak polgárok vagyunk, egyikünk sem lehet szabad a tudatos vagy tudattalan ideologikus megfontolásoktól, senkinek a megnyilvánulásai sem célozhatják meg az igazság életbeli érvényesítését, a gondolkodás és a magatartás hitelessé tételét. Ha csak valamiféle fordított, a Sátán által kezdeményezett újabb Vízözön nem pusztította ki végleg az emberek között Sém leszármazottait, az igazakat, akkor azt kell mondanunk, ez nem lehetséges. Márpedig, amint a Biblia írja, az Úr megígérte, nem lehet többé Vízözön, sem olyan, amilyen az első volt, sem olyan, amelyet a Sátán rendezne, ha arra módja nyílna. Sém és Hám leszármazottainak együtt kell élniük, világunk Sém hiányától szenved, Sém és Hám leszármazottaiban két olyan mentalitás, az emberlét végső kérdéseihez való olyan viszonyulás nyilvánul meg, amelyek nem létezhetnek egymás nélkül, amelyek föltételezik egymást.

A Biblia szövegére mint kultúrtörténeti forrásra való pusztá rámutatáson túl az általunk ontikus-kultúrtörténetinek nevezett pozícióból azt kell belátni, hogy racionális és empirikus nézőpont egyensúlyáról van itt szó, amelyet mint problémát a polgári korszak kezdetén a filozófia, a metafizika (Kant) nevezett meg, fedezett föl, de amelyet megfelelően kezelni, amelynek egyensúlyáról kielégítően gondoskodni nem tudott, mert a metafizikán mint lényege szerint egyoldalúan intellektuális teljesítményen belül az elsődlegesnek mutatkozó racionalitás — mesterségesen kialakított helyzetében — az empirikus szempontot óhatatlanul és egyben nem kívánatos módon kiszorította, a tapasztalatnak az emberlétben betöltött lényeges szerepét radikálisan kétségbe vonta. A magát mindenhatónak mutató, és korlátoltan mindenben a maga teremtményét fölismerni vélő értelem akármilyen idealistán is látott a kérdésekhez, akarva-akaratlanul végül mindig oda lyukadt ki, hogy az embernek előbb élnie és megélnie kell ahhoz, hogy az igazságról gondolkozhasson, hogy igazság képviselésével kísérletezzon. Azt a szemléletet, amelyet a Bibliának kultúránkat megalapozó szempontja sugall, elemző gondolkodásunkban érvényesíteni csak akkor sikerül, ha a metafizika lehetőségeinek határát megtapasztalva, racionalizmus és empirizmus fogalompárját kiemeljük az eredetileg azt megnevező metafizikából, és tulajdonképpen helyükre téve kultúrtörténeti fogalmakként kezeljük őket, s ha a metafizikán belüli fontossági sorrendjüket megcserélve, az empirikus szempontot az emberlétet alapozó kultúrával, a racionális szempontot pedig a kultúrát

magasabb szintre emelő, de hozzá képest mégis másodlagos civilizációval mint a Sém és Hám alakja által szimbolizált mentalitással azonosítjuk. A polgári korszakban kialakult szemléletmód egyoldalúságának leküzdését ez a művelet, a fogalmak ilyen irányú átértékelése teszi lehetővé. Eredményeképpen belátható, hogy az ideologikus elfogultságoktól mentes, a hiteles gondolkodást és magatartást megtestesítő arisztokratikus-értelmiségi kultúraképviseléssel kapcsolatos aggályok a polgár önmagával szembeni — egyébként nagyon is indokolt — föntartásaiból erednek, abból a tapasztalatból, hogy a polgár mint polgár, hogy az ember mint pusztán polgár nem felelhet meg ezeknek az elvárásoknak. De az aggályok abból az — egyébként teljességgel érthetetlen — szemléletmódból is fakadnak, amely megfelelkezik arról, hogy a polgári tisztesség, a maga tényleges keretei között maradó polgári tevékenység ezen értelmiségi föllépés lehetőségét tökéletesen nyitva hagyja.

A Biblia azért képes az emberlét végső kérdéseit szemléletesen bemutatni, mert a metafizikával szemben és a lét szerkezetével összhangban azokat személyes, paradox kulcsban taglalja, valamint azért, mert a paradox, személyes szemléletet

XX. Egy mű lehet majdnem *camp*, de mégsem az, mert "ül". Ami következtelenül és szenvedélytelenül extravagáns, az nem *camp*. Az se lehet az, amiről látszik, hogy nem az elnyomhatatlan, valósággal fékezhetetlen *camp*-szemléletmódból fakad. Ha nincs benne szenvedély, a mű csak *pszeudo-camp* lehet.

ugyancsak alkalmazó művészi alkotásokkal ellentétben ezt a személyes-paradox problematikát a mindenható és a semmiből teremtő morális Isten képzele révén — a metafizika törekvéseivel egybehangzóan — az érzéki módon megtapasztalható és az ésszel megkonstruálható dolgokhoz képest transzcendens léthez rendeli. Ha a bibliai történetek olvasása közben nem utalunk a létre, és nem ismerjük el paradoxonaikban a semmilyen más módon be nem szereshető kultúrtörténeti léttapasztalatot, ha bennük pusztán regényes elbeszéléseket látunk, ezek a történetek megfakulnak, elhomályosulnak, ha viszont megtanulunk paradoxonaikban mozogni, világunk jelenségeihez alkalmas irányelvül szolgálnak.

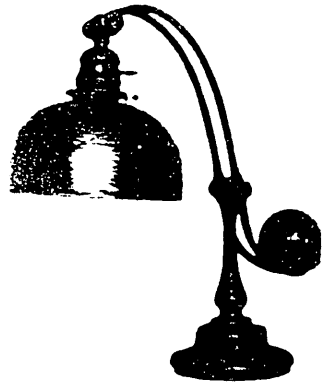
Tarthatja-e, ezen ontikus-kultúrtörténeti szemléleten kívül állván, Sém lehetséges partnerének Hámot, miközben tudván tudja, hogy a másik telhetetlen és értelmetlen kíváncsisága, túltengő, mértéktelen életvágya őt, az igazság elkötelezettjét szerepe elvesztésével fenyegeti? És képes lehetne-e Sém megérteni, hogy nem csupán a felebaráti szeretet általában vett parancsa köti őt Noé kisebbik fiához, Hámhoz, hogy neki az atyai átokkal sújtott testvérré éppen szerepének betöltése érdekében — a lét rendje szerint és nem csupán az életérdekektől meghatározottan — föltétlenül szüksége van?

De vajon nem kíváncsi-e, hogy ezek, a személyes emberi viszonylatokban nagy megvilágító erővel rendelkező szempontok,

ez, a lét szerkezetének megfelelő paradox elv a lehetőségek határain belül a létezés minden szférájához való viszonyunkban érvényesüljön? Mert igaz ugyan, hogy csak "az Isten képére és hasonlatosságára teremtet" ember nyitott a létre, képes mint "a teremtés koronája" történelme, a kultúrtörténet során megszerezni a lét tapasztalatát, dehát minden, még a létezés legalacsonyabb fokozatán elhelyezkedő létező is az egy és oszthatatlan léthez tartozik, s ha annak igazságához való tartozását nem is lehet képes kinyilvánítani, az emberi gondolkodás és magatartás hitelessége esetén azt megcáfolni a maga lehetőségein belül soha nem fogja. Egyfelől tehát mint egyetlen más létező, a léttapasztalásra képes ember sem hagyhatja figyelmen kívül létezésének dologi feltételeit, másfelől viszont az emberi létezésnek értelmet csak az igazság tapasztalata adhat, mint ahogy a léttapasztaló ember adhat értelmet az egész világnak, alakíthat ki olyan nézőpontot, amely a világ dolgait, jelenségeit a lét rendjének megfelelő módon befolyásolja, igazítja.

Sém arisztokratikus igazságának, a léttapasztaltató kultúrtörténetnek a megtagadása magyarázza a polgári korszak másik racionalista dogmájának kialakulását is, amely a hagyomány helyébe a biológiai átörökítést, a kultúra helyébe az etnikai összetartozást, a fajt állította, amely az előítéletek elleni küzdelméről befolyásoltan megtagadta a hagyományt és a nemzedékek, a népek egymáshoz való viszonyát a létigazság — számára elérhetetlen — szintjéről az élet nem eléggé szilárd, nem eléggé megbízható szintjére szállította le. A tisztességes polgár természetesen elutasítja a sovinizmust, a fajelméletet és a gyanús genetikai manipulációkat, de a magára maradt Hám világában, ebben a szigorúan polgári elvek alapján berendezett világban az ilyesfajta gesztusok a tüneti jelenségeknél megragadnak, és többé vagy kevésbé mindig képmutatóak maradnak, a problémák gyökeres kezelésére alkalmatlanoknak bizonyulnak. Következésképp hosszabb távon, vagyis nem jogi-politikai, hanem kultúrtörténeti értelemben a felelősség nem egyszerűen a rasszistákra vagy a sovinsztákra hárul, hanem az egész polgári berendezkedést illeti, amely a népek és a nemzedékek közötti küzdelmet a társadalmi érdekcsoportok küzdelmeihez hasonlóan mint természetes emberi megnyilvánulást, a létigazság normáit megszegve, saját világának alapelvévé tette.

Végül a maga kultúrtörténeti szerepét megújítani s a polgári rend perspektívtalan egyneműségét ezáltal megtörni kívánó, értelmiségi szerepet betölteni akaró embernek, polgárnak le kell küzdenie azt a racionalista előítéletet, hogy a szellemi erőfeszítések célja csupán a műveltség ápolása és gyarapítása, a dolgok és a társadalmi viszonyok befolyásolására törekvő, fölöttük hatalmat szerezni hivatott tudás birtoklása és átadása lehet. Az, a tényleket bálványozó, szigorúan pozitív, praktikus hasznos

ismereteket előállítani igyekvő szakember, akivé a létfelejtő, kultúrávesztő polgári korszakban az egykor arisztokratikusan hangolt értelmiségi, Sém kései leszármazottja vált, nemcsak az emberi létezés normális arányainak szem előtt tartására nem alkalmas, de alkalmazott, technikai szerepköre miatt a szó szoros értelmében tudósnak sem nevezhető, hiszen a klasszikus tudomány művelője a dologi ismeretet is a lét normáihoz mérte, humán műveltséggel rendelkezvén, az igazsággal hitelesítette. Miután a korábbi naiv állapot többé nem állítható elő, miután a spontán módon átadódó hagyomány a civilizációval együttjáró ismerettermelést, művelődést a jövőben már nem hitelesíti, az értelmiségi szerepet megújító embernek a maga tulajdonképpeni ontikus mélységében és szélességében kell átfognia az őt testvérétől, Hámotól

XXI. Még egyszer: a *camp* kísérlet, hogy rendkívülit alkosson valaki. De az elbűvölő, a különleges (a vonal ívelése, a gesztus különösége), s nem csupán az erőfeszítés mértéktelensége értelmében rendkívülit.

elválasztó különbséget, fölmérnie az élet és a lét között tátongó, de a hagyomány korrekt és hiteles intellektuális

kezelése révén mégis bevilágítható szakadékot, mely végsősoron minden jelenbeli konfliktusunk forrása.

Sémnek a jövőben sem egyszerűen szeretnie, értenie, szánnia kell Hámot, amint azt Hám, a problémáiba belegabalyodó, az atyai átok terhét cipelő és Sémnek a szeretetet, a megértést sugalló, tőle azt hisztériásan követelő testvér gondolja. Ha Sém szíve csak egyszerűen megesik az ellentmondásaival viaskodó Hámon, elveszti önmagát, fölöslegesen és értelmetlenül a másikkal hasonul, a helyzetet még reménytelenebbé téve, fonák módon maga is az élet rabjává válik. Igaz, Hám számára bosszantó és elfogadhatatlan a testvérétől őt elválasztó különbség, de Hám szenvedésének nem Sém az oka. Sém példája a másikkal a maga tulajdonképpeni állapotát nem előidézi, csak utólagosan tudatosítja, a tudat szintjére hozza (minthogy a probléma nem egyszerűen a tudatban van), s ezáltal az, ha elevenebben is fáj, egyben kezelhetőbbé válik.

Sémnek az a dolga, hogy a lét normális arányainak helyreállítását sugallva, felelősséget érezzen testvéreért, Hámért, aki hozzá hasonlóan Noé fia, azé az atyáé, kinek a szerepét ő, az elsőszülött fiú hivatott vállalni. Ha Hám belátta, hogy nem hivatott a hagyományt önállóan kezelni, hogy a maga erejéből nem tudja dolgaiban az igazságot érvényesíteni, Sémnek, az elsőszülött fiúnak kötelessége, hogy öccsét a lét igazságára figyelmeztesse, hiszen az életszeretbe belefeledkező Hám lényé is a létben gyökerezik, ha ő maga nem is tud arról, vagy ha ő hajlamos is megfeledkezni róla. És nem szükséges, hogy a felelősségtudattól motivált Sém szellemi vállalkozásában bármi fensőséges, bosszantóan kioktató, sértően erőszakos legyen, mert

amiről beszél, amit előad, az a polgári korszakot követően előálló új helyzetben teljes mértékben intellektuálisan átlátható, s ha Hám a maga erejéből nem is találná meg az igazság kiderítésének legalkalmasabb módját, józan eszével a kész megoldást elfogadhatja, s amennyiben mint tisztességes polgárnak egyébként van ereje megbirkózni a pusztán ember voltából ráháruló földadattal, ha értelmét valamely gonosz akarat nem homályosítja el, az igazságot megtapasztalhatja, a Sémről hallott igazságot a maga személyes igazának tekintheti.

Felelősségtudatát Sém kedvezményes és intézményes biztosítékok híján a jövőben akkor érvényesítheti, ha belátja és belátatja, hogy vállalkozásának ma már nincs semmiféle kultúrtörténeti akadálya, s ily módon minden jóakarató, a józan ész szavára hallgató ember támogatására számíthat. Ilyen nagy erő szabadul fel ugyanis annak következtében, hogy a tradicionalista intézmények és előfeltevések legújabb kori eltávolítása nyomán a kultúrhagyomány egésze intellektuálisan beláthatóvá, individuálisan megközelíthetővé válik, hogy a kultúrhagyománnyal meghasonló romantikus démonikus szellem, amely a lét tapasztalatától megfosztott polgári rendet annyira labilissá (s egyben persze annyira dinamikussá) tette, megszabadul az anyag rabságából, kilép a pragma, a praxis labirintusából, megkapja a közvetlen, személyes kultúrtörténeti léttapasztalás lehetőségét. Az igazság érvényesítésének útjában ezután csak a rosszakaró és az ostobaság áll, amelynek jelentőségét természetesen nem kell lebecsülni, de amelynek mint kultúrtörténeti vonatkozással nem rendelkező gyakorlati problémának a semlegesítése nem Sémre, az értelmiségire, hanem Hámra, a tisztességes polgárra vár.

